RUGĂCIUNEA *TATĂL NOSTRU* ÎN ÎNSEMNĂRILE UNUI LIOVEAN DIN SECOLUL AL XVI-LEA*

Dr. Iosif CAMARĂ
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
iosif_camara@yahoo.com

Résumé Dans cet article on a analysé une version de la prière *Notre Père* datant de 1600, découverte récemment. Le texte fait partie des notes de voyage de Martin Gruneweg. La langue du texte prouve qu'on a à faire avec une version moldave typique. La précision avec laquelle Gruneweg écrit la prière prouve le fait qu'il connaissait le roumain. En ce qui concerne le lexique, la prière s'inscrit dans la tradition moldave représentée par les versions de Luca Stroici – Stanisław Sarnicki et Nicolae Milescu – Georg Stiernhielm – Thomas Smith, en partant d'un prototype slavon mais avec des modifications, grâce à la circulation orale.
Mots-clés: *Notre Père*, Gruneweg, roumain ancien, *Specimen linguarum*.

1. Introducere

În perioada medievală, cărturarii încep să fie interesaţi de compararea limbilor, iar cel mai la îndemână specimen de limbă a fost chiar rugăciunea *Tatăl nostru*, culeasă şi publicată în culegeri poliglote. HASDEU, pp. 39-40 explică modul în care s-a ajuns la aceste texte: misionarii creştinismului, propovăduind învăţătura Evangheliei la neamurile păgâne, traduceau, înainte de toate, rugăciunea *Tatăl nostru*. Numărul mare de versiuni ale rugăciunii a trezit ideea de a le pune laolaltă, comparându-le în scopul cercetării înrudirii limbilor. Cărturarii europeni se întreceau în publicarea versiunilor insolite, emiţând teorii asupra originii popoarelor. Primele ediţii poliglote de tipul *Specimen linguarum* apar în secolul al XVI-lea. Cărturarul elveţian Theodore Bibliander (1509-1564), care studiase latina, greaca, ebraica, araba şi alte limbi orientale, cunoscut mai ales pentru prima traducere a Coranului în latină (Basel, 1543), a lăsat o primă ediţie poliglotă a rugăciunii domneşti, intitulată *De ratione communi omnium linguarum et litterarum commentarius* (Zürich, 1548). Konrad Gessner, lingvist şi naturalist elveţian, a

* *Le* Notre Père *roumain dans les notes de voyage d'un lvovien du XVIème siècle.* Această lucrare a fost finanţată din contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanţat din Fondul Social European, prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)

publicat o lucrare similară, *Mithridates: de differentiis linguarum*, Zürich, 1555, care cuprindea 22 de versiuni ale oraţiei dominicale.

Într-o epocă în care romanitatea românilor începea să fie descoperită de Occident, cărturarii s-au interesat şi de specimene de limbă românească. S-ar putea spune, aşadar, că limba română a intrat în Europa Occidentală prin rugăciunea *Tatăl nostru*. Circulaţia acestor versiuni ale rugăciunii în Occident l-a preocupat pe lingvistul Eugeniu Coşeriu, care a dedicat o lucrare întreagă subiectului, *Limba română în faţa Occidentului*, lămurind problemele de filiaţie şi contextul istoric al apariţiei acestora (v. COŞERIU, LB. ROM.).

Prima versiune a rugăciunii *Tatăl nostru* care a văzut lumina tiparului în Occident a fost cea scrisă de boierul moldovean Luca Stroici pentru cărturarul polonez Stanisław Sarnicki. Apărută în 1593, aceasta nu a avut difuzare, nefiind cunoscută cărturarilor care au publicat culegerile ulterioare de versiuni ale rugăciunii. Un text descoperit recent, aparţinând călătorului Martin Gruneweg, a rămas nestudiat până în prezent. Această versiune a rugăciunii *Tatăl nostru* a fost notată de Gruneweg în jurul anului 1600, cu prilejul redactării însemnărilor sale de călătorie prin Ţările Române. Aceasta a rămas însă în manuscris patru secole, văzând lumina tiparului abia în 2010. Întregul text a fost publicat în româneşte în anul 2011 (v. CSŢR), iar autorul, istoricul Alexandru Ciocîltan, l-a semnalat şi în revista *Limba Română* (v. CIOCÎLTAN). Reţinem din prezentarea sa câteva informaţii: Gruneweg s-a născut la Gdańsk (Danzig), în 1562, într-o familie luterană care trăia din comerţ. Este trimis la şcoală încă de la vârsta de cinci ani, iar la treisprezece ani ajunge la Bydgoszcz (Bomberg), în Pomerania, pentru a învăţa limba polonă. Lucrează la un negustor din Varşovia, iar în 1582 merge la Lvov, unde se angajează ca scrib şi contabil la un negustor armean. Însoţind caravanele armenilor lioveni, Martin Grunweg a efectuat şase călătorii în Imperiul Otoman, în perioada 1582-1586, şi una la Moscova, între anii 1584 şi 1585. În 1586, aflându-se la Adrianopol, a decis să se convertească la catolicism, fapt care se va întâmpla în 1588, la Lvov, unde va depune jurământul de intrare în Ordinul dominican. De asemenea, a deţinut şi funcţia de subprior în conventul din Lvov. În 1602 a călătorit la Roma. După întoarcere, a umblat prin mai multe conventuri dominicane: Racibórz (Ratibor), Bochnia, Cracovia, Płock şi Varşovia.

În urma călătoriilor lui Gruneweg au rămas diverse note de călătorie. Pe baza acestora, dar punând la contribuţie şi fragmente de cronici, scrisori şi alte texte, îşi redactează lucrarea între 1601 şi 1606. Prima sa călătorie în Imperiul Otoman a fost efectuată în 1582. Al. Ciocîltan (CSŢR, p. 65) deduce din operă că ea a fost redactată între septembrie şi decembrie 1602.

Martin Gruneweg îşi punctează istorisirea cu informaţii de cronică, mergând în timp chiar până la Ştefan cel Mare. Probabil tot din istoriografia polonă are şi informaţiile despre originea românilor. Unul dintre pasaje prezintă un interes deosebit:

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)

vorbind despre Roma, Gruneweg descrie scenele de pe Columnă care, notează autorul, reprezintă luptele lui Traian „cu dacii sau valahii" („mit den Dacien oder Walachen") (CSȚR, p. 115). Luând contact cu românii, Gruneweg constată: „Este un popor frumos în această ţară, care are propria limbă, aproape ca italiana, întrucât sunt o ceată alungată din Italia" (*ibidem*, p. 80). Cu spiritul de observaţie care îl caracterizează, Gruneweg nu putea scăpa din vedere viaţa spirituală a locuitorilor Moldovei, prilej cu care aduce o mărturie despre cultul slavon: „Acest neam nu cunoaşte deloc ce este *Tatăl nostru* sau credinţa Apostolilor, însă Simbolul niceean îl rostesc în chip obişnuit. Există şi mănăstiri în Valahia. În bisericile valahe ei cântă totul în limba slavă, deşi nu înţeleg un cuvânt din aceasta, precum la noi călugăriţele" (*ibidem*, p. 80)[1]. Citind opera, din însemnările lui Gruneweg reiese preocuparea pentru detalii şi spiritul de observaţie cu care era înzestrat autorul. Gruneweg mai ştia şi că valahii, rutenii şi grecii folosesc „scrierea lor proprie" (*ibidem*, p. 65). Dă şi alfabetul latin şi chirilic („pe acesta îl folosesc şi valahii"). De notat că stăpânul său, Bogdan, livonian de origine, ştia armeană, tătară, polonă şi ruteană „de parcă ar fi fost un nativ". Totuşi, „se înţelegea după nevoie şi cu alte popoare, mai ales moldoveneşte"; nefiind şcolit, avea, aşadar, nevoie de un scrib (*ibidem*, p. 72).

Pe fila 1460 a notelor sale de călătorie, Gruneweg notează o versiune românească a rugăciunii *Tatăl nostru*; este vorba despre prima versiune a unui străin păstrată în manuscris, acesta fiind şi motivul pentru care ea conţine un număr minim de greşeli. Limba unitară, caracteristică graiurilor din Moldova, este redată printr-un număr minim de oscilaţii grafice. Absenţa cuvintelor segmentate aberant, cum se poate vedea la alţi cărturari occidentali, ne îndreptăţeşte să credem că Gruneweg însuşi avea unele cunoştinţe de limbă română. Singura segmentare anormală este în *sche zioza* („săţioasă"), un cuvânt nefamiliar, în acest context, chiar şi românilor. Precizia notării fenomenelor din graiurile moldoveneşti atât în toponime, cât şi în rugăciune, întăreşte convingerea noastră că Gruneweg era familiarizat cu limba română, iar rugăciunea a putut-o procura din Moldova sau de la mulţimea de moldoveni aflaţi în Lvov. Dăm în continuare textul în grafie originală, aşa cum a fost publicat în CSȚR, p. 114, alături de transcrierea noastră:

> Tatul nostru, cze ieste in czer, suinczaskese numele teu, fie woia ta kum in czer ascha schi per pemind, pita nostra sche zioza nostra dene noe astes, schi ne iarte grischelile nosstre, kum iertem schi noi greschicilor nostri, sche nune duce in napaste, cze ne isbeuechte de hitlanul: Amin.

[1] „Dies Geschlechtte wes schier nicht, was das Vatter Unser oder der Apostel glaube ist, sondern das Nicenische Simbolum sprechen sie gemeinlich. Es hatt auch Klöster in der Wallacheye. In den Walachischen kirchen singen sie alles in Windischer sprache, ob sie schon kein word davon verstehn, wie bei uns die nonnen" (GRUNEWEG, p. 704).

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)

Tatul nostru, ce este în cer, svinţască-să numele tău, fie voia ta, cum în cer aşa şi pre pământ. Pita noastră săţioasă noastră dă-ne nouă astăz; şi ne iartă grişelile noastre, cum iertăm şi noi greşiţilor noştri; şi nu ne duce în napaste, ce ne izbăveşte de hitleanul. Amin!

2. Grafia şi limba textului

Versiunea rugăciunii *Tatăl nostru* păstrată în scrierile lui Martin Gruneweg îmbină normele ortografice poloneze şi germane. Autorul s-a servit de următoarele grafeme: *a*, *b*, *c*, *ch*, *cz*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *k*, *l*, *m*, *n*, *o*, *p*, *r*, *s*, *sch*, *ss*, *t*, *u*, *w* şi *ż*.

Următoarele grafeme nu pun probleme de interpretare: *b* = [b], *d* = [d], *f* = [f], *g* = [g], *h* = [h], *k* = [k], *l* = [l], *m* = [m], *n* = [n], *p* = [p], *r* = [r], *t* = [t], *w* = [v]. Consoana sonoră *d* în *pemind* cu siguranţă nu avea această valoare fonetică, ci este notaţia unui vorbitor care asurdiza în vorbire consoanele finale. Celelalte grafeme sunt întrebuinţate cu valori fonetice multiple.

a: Grafemul *a* are valoarea [a] în: *t**a**tul*, *suincz**a**skese*, *woi**a***, *t**a***, ***a**sch**a***, *pit**a***. În următoarele cazuri are valoarea [ă]: *nostr**a***, *schezioz**a***. În *n**a**paste*, primul *a* poate fi interpretat atât ca [ă], cât şi ca [a]. În acest ultim caz, trecerea lui *ă* proton la *a* este o marcă a graiurilor nordice. Totuşi, el poate fi şi un [a] etimologic < sl. **напасть**. În *ascha*, grafemul *a* poate avea valoarea diftongului [ea], căci versiunile moldoveneşti ulterioare nu conţin *ş* dur în această poziţie. Pentru această interpretare pledează şi concluziile lui GHEŢIE, B.D., pp. 140-146, care arată că fenomenul durificării lui *a* este sudic; la fel şi în cazul lui *hitlanul*. Absenţa din text a unor consoane muiate specifice graiurilor moldoveneşti ne îndreptăţeşte să credem că Gruneweg nu a putut nota aceste sunete.

c, **ch**, **cz**: Grafemul *c* nu are niciodată valoarea velarei [k]. El notează pe [ţ], la fel ca în grafia polonă: *greschi**c**ilor*. Urmat de *e*, are valoarea [č]: *du**c**e*. Grafemul *ch* notează pe [ş] în *isbeuechte*. Prezenţa sa singulară poate fi explicată prin omiterea lui *s* (Gruneweg este consecvent în a atribui lui *sch* valoarea [ş]). Grafemul *cz* notează pe [č], ca în scrisul polonez: *cze* şi *czer*. Prezenţa lui singulară cu valoarea [ţ] în *suinczaskese* nu poate fi privită ca o influenţă maghiară în grafie (nu există informaţii că Gruneweg ar fi fost deprins cu ortografia maghiară) şi nici nu poate ilustra vreo realitate fonetică, fapt pentru care trebuie să o considerăm accidentală.

e: Litera *e* notează pe [e] în cele mai multe cazuri: *cze*, *ieste*, *czer*, *numele*, *fie*, *per*, *den**e***, *n**e***, *grisch**e**lil**e***, *nosstr**e***, *i**e**rtem*, *gr**e**schicilor*, *nun**e***, *duc**e***, *isbeuecht**e***, *de*. În *napaste*, *e* poate să-l noteze atât pe [e], cât şi pe [ă]. Ţinând seamă de faptul că în Moldova au predominat formele etimologice, iar acestea încă apar la sfârşitul secolului al XVII-lea, considerăm că în acest caz trebuie citit *napaste*. Al doilea *e* din *isbeuecht**e*** poate avea şi valoarea diftongului [ea]; în textele chirilice este notat constant prin ***ѣ***. În alte situaţii, grafemul *e* corespunde vocalei [ă]: *t**e**u*, *p**e**mind*, *sch**e**zioza*, *d**e**ne*, *no**e***, *ast**e**s*, *iart**e***, *iert**e**m*, *isb**e**uechte*. Cuvântul *suinczaskese* conţine litera *e* de două ori: dacă în prima ocurenţă este sigur că îl notează pe [ă], în al doilea caz îl poate nota şi pe [e], trecerea lui *se* la *să* fiind frecventă în textele vechi. În cazul lui *sche* nu putem şti dacă *ş* era rostit dur sau moale (*cf. Mat* 12:50, în ES: **фратє шъ сорь**).

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)

i: Grafemul *i* notează vocala [i] şi semivocala [j] în: *su**i**nczaskese*, *f**i**e*, *wo**i**a*, *p**i**ta*, *schez**i**oza*, ***i**arte*, *gr**i**schelile*, ***i**ertem*, *no**i***, *greschi**i**lor*, *nostr**i***, *h**i**tlanul*. În *sch**i***, grafemul *i* poate nota atât pe [i], cât şi pe [î]. În unele situaţii, grafemul *i* notează cu certitudine pe [î]: *in*, *pemind*.

o: Grafemul *o* notează pe [o] în cuvintele: *nostru*, *woia*, *noe*, *noi*, *nostri*. În alte cazuri poate avea valoarea diftongului [oa]: *nostra*, *schezioza*, *nosstre*.

s: Grafemul *s* notează pe [s] în următoarele situaţii: *no**s**tru*, *ie**s**te*, ***s**uinczas**k**es**e***, *a**s**tez*, *napa**s**te*. În *nostri* notează pe [ş]. *S* poate nota un [z] în două situaţii, dar cu motivaţii diferite: în *isbeuechte* poate fi o scăpare a scribului; *cf.* notaţia *s* în română. Grafemul *s* din *aste**s*** poate nota un [z] asurdizat în limba lui Gruneweg. Nicio versiune nu atestă uzul persoanei a treia în invocaţie: *ce este în cer*. El nu se justifică nici gramatical (următoarele verbe sunt la persoana a II-a), nici prin destinaţia rugăciunii, care este adresată direct lui Dumnezeu). Prezenţa lui *ieste*, dacă lecţiunea e corectă, s-ar putea explica prin faptul că autorul este *doar* familiarizat cu limba română sau, mai probabil, cu versiunea românească a rugăciunii. De aici derivă a doua interpretare: dacă optăm pentru lecţiunea *eşti*, grafia neobişnuită s-ar putea explica prin faptul că textul s-a pronunţat oral *eşti-n cer*, fiind interpretat greşit de scrib, care nu ştia bine româneşte.

sch: Grafemul *sch* notează pe [ş], preluat din ortografia germană: *ascha*, *schi*, *grischelile*, *greschicilor*, *sche*. În *schezioza*, grupul *sch* îl notează probabil tot pe [ş]. Nu am întâlnit atestări pentru această pronunţie, dar ea este posibilă, ca disimilare a consoanelor alveolare.

ss: Notează pe *s* în *nosstre*.

u: Grafemul *u* notează vocala [u] în cuvinte ca *nostru*, *kum*, *nune*. În câteva cazuri are şi valoarea consoanei [v]: *s**u**inczaskese*, *isbe**u**echte*.

z: Grafemul *z* notează pe [s] în *schezio**z**a* şi pe [ţ] în prima ocurenţă din acelaşi cuvânt.

Nu este lipsit de interes să cercetăm grafia textului în comparaţie cu cea din toponimele aflate în text. Toponimia din însemnările lui Gruneweg prezintă o importanţă deosebită pentru problema de faţă, căci reflectă trei niveluri de limbă: unele toponime vin din limba germană, trădându-i locul de baştină (denumiri geografice cunoscute: *Warschau* (Varşovia), *Moßkaw* (Moscova); altele sunt poloneze: *Chotzin* (Hotin), *Kamientzu* (Cameniţa); cele mai interesante sunt cele cu fonetism românesc, pe care le vom discuta mai departe. Fenomenele de limbă din însemnările lui Gruneweg sunt valoroase din mai multe puncte de vedere: ele atestă un stadiu de limbă uneori greu de identificat în spatele grafiei chirilice; pe de altă parte, caracterul dialectal al fenomenelor arată contactele strânse ale lui Gruneweg cu moldovenii, aspect dedus şi din minuţiozitatea cu care autorul descrie locurile şi oamenii:

ch: [h] în *Chotzin* (Hotin); [k] în *Balchanen* (Balcani), *Sachczica* (identificat în CSŢR, p. 87 cu Isaccea). În rugăciune, digraful *ch* apare o singură dată, notându-l pe [ş]. Considerăm că este o scăpare a autorului, căci Gruneweg este consecvent în a atribui grupului *sch* valoarea [ş], urmând ortografia germană.

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)

cz: [č]: *Obluczice*, indentificat cu Olbuciţa (p. 86), *Sachczica* (Isaccea), *Flocz*, *Tokucz* (Tecuci). Pe *Berbecz*, Ciocîltan, în CSŢR, p. 103, îl identifică cu Bărboşi; fonetic, nu pare posibil, căci în ce priveşte africata *č*, Gruneweg nu greşeşte niciodată, ea fiind şi în polonă.

ß: [ş] în numele proprii polone şi româneşti *Przemißl* (Przemyśl); *Wißniowiecki* (Wiśniowiecki); la fel şi în toponimele româneşti: *Boloßan* (identificat de Ciocîltan, în CSŢR, p. 101 cu Boluşeni), *Czeßma* (identificat în CSŢR, p. 90 cu Cişmea – Dobrogea). Pe de altă parte, în cuvintele germane, acest grafem are valoarea [s]: *Konigeßberge*, *Moßkaw*. În *Tomşa*, Gruneweg îl întrebuinţează pe *z* cu valoarea [ş].

tz: [ţ] în *Chotzin* (în acest cuvânt graiurile poloneze l-au palatalizat pe *t* la *č*, prin stadiul *ť*, după cum atestă fapte similare din sudul şi estul Poloniei; la Gruneweg este atestat momentul *ť*); *Pokutzia*, *Kamientzu*[2], *Tzotzorze* (v. mai jos). În rugăciune nu apare niciodată grafemul *tz*, pentru [ţ] întrebuinţându-se de obicei *c*, după model polonez, şi *z*, după model german. Pentru toponimul *Ţuţora*, Gruneweg nu întrebuinţează forma polonă *Cecora*, aşa cum era obiceiul în epocă, ci *Tzotzorze*, formă în care se poate vedea *Ţuţora* cu *o* etimologic, cuvântul provenind din antroponimul *Ţoţor*. Ca şi în cazul lui *Kamientzu*, Gruneweg introduce în textul german toponime cu declinarea polonă (în acest caz, locativul).

La fel ca în rugăciunea *Tatăl nostru*, în toponimie nu se poate identifica satisfăcător diftongul *ea*. În *Czeßma*, identificat ca Cişmea (CSŢR, p. 90), nu putem şti dacă redă un *m* dur sau moale. Rom. *cişmea* redă tc. *çeşme* sau bg. *чешма* (s.v. DER); fiind în zona tătarilor dobrogeni, e posibil să fie *m* moale. De remarcat şi fonetismul etimologic cu *e* netrecut la *i*. Dacă lecţiunea corectă e *Ceşmea*, am putea vedea şi în *Tatăl nostru* un *ea* acolo unde apare grafemul *a* la Gruneweg.

e: [ă]: un *ă* care încă nu a trecut la *î* trebuie să vedem în *Gerla*, identificat cu Gârla (CSŢR, p. 84).

i: [î]: la p. 93 (CSŢR) aflăm un cuvânt românesc: *brinze* (*i.e.* brânză). Acelaşi sunet este redat şi prin *u* (*Burlad*), probabil datorită timbrului vocalei *î*, posterior faţă de *î* polonez).

O serie de particularităţi moldoveneşti trebuie să vedem în ortografierea oscilantă a toponimelor *Iaşi* şi *Jijia*: pentru primul dintre acestea, Gruneweg dă două forme, *Jas* şi *Jaes*. În ambele ar trebui să vedem o preluare directă din graiul moldovenesc (*cf. Iaş* la Dosoftei, în LIT. 1679), diferit de formele polone *Jassy* – *Jassów*, cu care un german sau polonez trebuia să fie obişnuit. Toponimul *Jijia* este notat în trei feluri: *Gieza*, *Dzieza*, *Gyßa*; *cf.* „Dzieza oder Gyßa" (GRUNEWEG, p. 950).

Rugăciunea *Tatăl nostru* notată de Gruneweg este un text moldovenesc clasic. Se remarcă: *v* conservat şi *ţ* dur în *svinţască-să*, *e* medial aton trecut la *i* în *grişelile*, un *ş*

[2] Gruneweg foloseşte în textul german declinarea polonă pentru numele *Kamieniec*: „Die haßper nimt man schon tzu Kamientzu" (GRUNEWEG, p. 696).

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)

moale în acelaşi cuvânt, probabil un *ꙁ* dur în *astăꙁ*; *năpaste* apare cu *e* păstrat, ca în cele mai multe versiuni româneşti vechi, iar *tată* are forma articulată *tatul*, specifică graiurilor nordice. Astăzi, *pită* caracterizează graiurile de peste munţi, dar apare şi în Bucovina (GHEŢIE, B.D., p. 192).

Informatorul lui Gruneweg era un moldovean din partea de nord a acestei regiuni, cum dovedesc particularităţile de limbă. Gruneweg însuşi cunoştea bine locurile şi poate chiar limba, ţinând seama de exactitatea cu care redă fenomenele dialectale în rugăciune şi în toponimie. El şi-a putut procura versiunea de la faţa locului sau de la un moldovean din Lvov. Dacă admitem prima posibilitate, atunci trebuie să datăm textul înainte de cel al lui Luca Stroici, căci Gruneweg a făcut ultima călătorie în deceniul al optulea din secolul al XVI-lea. Mai există şi o a treia posibilitate: călătorul german putea să primească această versiune de la dominicanii din Iaşi. După cum ne informează Al. Ciocîltan (CSŢR, p. 68), Ieremia Movilă era apropiat de dominicanii de acolo, iar Gruneweg era la curent cu ceea ce se întâmpla în Iaşi, căci vorbeşte despre participarea domnitorului la sărbătorile oficiate de aceştia, sprijinind şi reconstrucţia conventului dominican din Lvov (*ibidem*, p. 115).

Rugăciunea, în forma păstrată la Gruneweg, diferă de cea aflată la Sarnicki (v. *infra*), dar distingem două particularităţi cu ajutorul cărora o putem pune pe seama vechilor traduceri din slavonă: *săţioasă* şi *năpaste*. Prezenţa lui *hiclean* în toate versiunile moldoveneşti atestă că acesta reprezenta norma în această parte a ţării.

Analiza versiunii de faţă a rugăciunii *Tatăl nostru* ne permite să facem câteva aprecieri despre o posibilă redacţie slavo-ortodoxă a oraţiei dominicale. Profesorului Mihai Alin Gherman îi revine meritul de a fi adus în discuţie textele neinfluenţate de Reformă. Domnia sa s-a referit la textele greceşti şi slavone, „pornind de la premisa că acestea exprimau în primul rând tematica culturii tradiţionale" şi remarcând că nu există texte slavone influenţate de Reformă (GHERMAN, p. 7). Acelaşi criteriu al dependenţei de cultura bizantino-slavă încercăm să-l aplicăm în identificarea unei redacţii ortodoxe a rugăciunii domneşti. În acest caz, problema se pune însă diferit. Putem stabili doar dependenţa sa de tradiţia textuală slavonă, nu şi curentul cultural care a determinat traducerea. Este clar că a existat o redacţie de sorginte slavonă a rugăciunii. Elementele care o individualizează sunt: *sfinţească-se*, *săţioasă*, *năpastă* şi *viclean*.

3. Concluzii

Din examinarea lexicului putem concluziona că textul de faţă descinde dintr-un prototip slavonesc, dar circulaţia orală a dus la contaminarea acestei redacţii, cum atestă prezenţa cuplului *grişelile – greşiţilor*, pe care noi l-am explicat în alt loc printr-o influenţă apuseană[3]. De asemenea, singularul *cer* în invocaţie dovedeşte circulaţia orală

[3] Vezi CAMARĂ 2011a. Pentru modelul slavon al sintagmei *pânea săţioasă*, v. CAMARĂ 2014.

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)

a rugăciunii: el nu reflectă nicio tradiţie textuală, ci este rezultatul anticipării singularului din secvenţa care urmează[4].

În încheiere, alăturăm trei versiuni reprezentative din epocă:

(1) versiunea transmisă de Luca Stroici polonezului St. Sarnicki;

(2) versiunea lui Gruneweg;

(3) versiunea furnizată de Nicolae Spătarul (Milescu) suedezului Georg Stiernhielm; pe aceasta din urmă o dăm aici după COŞERIU, p. 51.

LUCA STROICI (1593)	GRUNEWEG (C. 1600)	STIERNHIELM (1667)
Părintele nostru ce eşti în ceriu, svinţască-să numele tău; să vie împărăţia ta; să fie voia ta, cumu e în ceru aşa şi pre pământu. Pănea noastră săţioasă dă noao astădzi; şi iartă noao detoriile noastre, cum şi noi lăsăm detornicilor noştri; şi nu aduce pre noi în ispită, ce ne măntuiaşte de hitleanul. Că e a ta împărăţia şi putearea şi cinstea în vecii vecilor. Amen!	Tatul nostru, ce este în cer, svinţască-să numele tău, fie voia ta, cum în cer aşa şi pre pământ. Pita noastră săţiosă noastră dă-ne nouă astăz; şi ne iartă grişelile noastre, cum iertăm şi noi greşiţilor noştri; şi nu ne duce în napaste, ce ne izbăveşte de hitleanul. Amin!	Părintele nostru, cela ce eşti în ceri, svinţască-se numele tău; vie împărăţia ta; facă-se voia ta, cum în cer aşe şi pre pământu. Pânea noastră cea săţioasă dă nouă astăzi; şi lasă nouă datoriile noastre, cum şi noi le lăsăm datornicilor noştri; şi nu ne duce pre noi la ispitire, ce ne mântuieşte pre noi de vicleanul. Amin!

BIBLIOGRAFIE

CAMARĂ 2011a = Iosif Camară, *Versiunile româneşti ale rugăciunii* Tatăl nostru *din secolul al XVI-lea în raport cu originalele lor slavone*, în Eugen Munteanu (coord.), *Receptarea Sfintei Scripturi, între filologie, hermeneutică şi traductologie. Lucrările Simpozionului Naţional „Explorări în tradiţia biblică românească şi europeană", Iaşi, 28-29 octombrie 2010*, Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2011, 36-52.

CAMARĂ 2011b = Iosif Camară, *Singularul* cer *în cele mai vechi versiuni româneşti ale oraţiei dominicale*, în „Text şi discurs religios", III (2011), 123-130.

CAMARĂ 2014 = Iosif Camară, *Istoria unui pasaj dificil din rugăciunea Tatăl nostru în limba română: „Pâinea noastră cea spre fiinţă"*, în Gabriela Haja (ed.), *Al. Andriescu – 88*, Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2014, 135-152.

CIOCÎLTAN = Alexandru Ciocîltan, „Rugăciunea *Tatăl nostru* în însemnările lui Martin Gruneweg", în *Limba Română*, LX (2011), nr. 2, 244-247.

COŞERIU = Eugenio Coseriu, *Limba română în faţa Occidentului. De la Genebrardus la Hervás. Contribuţii la istoria cunoaşterii limbii române în Europa occidentală*, traducere de Andrei A. Avram, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1994.

[4] Pentru această problemă, vezi CAMARĂ 2011b.

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)

CSȚR = Ştefan Andreescu (coord.), *Călători străini despre Țările Române*, supliment I, Bucureşti: Editura Academiei Române, 2011.

DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Tudora Şandru (ed.), Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti: Saeculum I.O., 2001.

ES = *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551-1553*, studiu introductiv filologic de acad. Emil Petrovici, studiu introductiv istoric de L. Demény, Bucureşti: Editura Academiei Române, 1971.

GHERMAN = Mihai Alin Gherman, *Aspecte umaniste în cultura românească veche*, Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2004.

GHEȚIE, B.D. = Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti: Editura Academiei Române, 1975.

GRUNEWEG = Almut Bues (Hg.), *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg (1562 – ca. 1618): Über seine Familie in Danzig, seine Handelsreisen in Osteuropa und sein Klosterleben in Polen*, Band 2: Edition des Manuskripts, fol. 726-1453, Otto Harrassowitz Verlag, 2008 (versiunea românească în CSȚR).

HASDEU = Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Studii de lingvistică şi filologie*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Grigore Brâncuş, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1988.

LIT. 1679 = Dosoftei, *Dumnezăiasca Liturghie 1683*, ediţie critică de N. A. Ursu, cu un studiu introductiv de Înalt Prea Sfinţitul Teoctist, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi, 1980.

BDD-A30314 © 2014 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:10 UTC)